

کارکردهای اساسی مسجد در طول تاریخ

علی محمدی آشنانی

مساجد همواره خانه خدا، سجده‌گاه عشق، مأمن مردم، مرکز آزادی و رهایی از قید و بند اسارت‌های درونی و گسستن قیود برونی برای پرواز به ملکوت در اوج بندگی خدا، دانشگاه معارف دین و قرآن، مبدأ و منتهای معراج، مرکز اعتکاف و سلوک، محل انس و ذکر، خانه آزادی و پرورشگاه آزادگی، سکوی عروج، مشعل هدایت، نماد توجه به ارزش‌های والای انسانی و طرد آلاینش‌های مادی، گوهر گران‌بها و جواهر درخشنده فرهنگ و هنر و معماری اسلامی، مرکز آرامش یافتن روح، میعادگاه و محل دیدار روزانه مسلمانان و برگزاری زیباترین همایش روزانه عبادی، نشانگر و حافظ هویت دینی و تجلیگاه وحدت مسلمانان، ستاد فرماندهی جهاد و دفاع و پایگاه مقاومت در برابر بیگانگان، جایگاه مشاوره و شکل‌گیری صحیح فرآیند تصمیمات مهم سیاسی، نهاد ساماندهی انفاقات واجب و مستحب و پناهگاه مستضعفان و محل حل و فصل اختلافات و مشکلات فردی و اجتماعی مرکز تحکیم روابط اجتماعی و محل تقویت مشارکت اجتماعی در امور مختلف،

پایگاه مهم فعالیت‌های فرهنگی اجتماعی و مرکز پیشگیری و کاهش بزهکاریهای اجتماعی، نماد حضور اجتماعی زنان، مائده بزرگ روح انسان در تداوم ایمان، تجسم اعلاى فطرت خداجو، حضور نور در سیطره بی‌امان ظلمت در زمین، طواف دل در حریم الهی در احرام مناجات، سمبل صفتبندی حق‌جویان توحیداندیش در برابر حق ستیزان ستمگر بوده است.

آری، در جهان هستی، مسجد، قلب تپنده معنویت است که در فضای نورانی آن، آسمان و زمین به هم پیوند می‌خورد و انسان به عنوان گل سر سبد نظام هستی در آن رشد و تکامل می‌یابد. بدینسان مساجد ترجمان اندیشه و اعتقاد يك امت بلکه فریاد همه حنجره های پاك و خدایی است.

با تشکر و قدردانی از نامگذاری و برپایی هفته و اجلاس گرامی داشت مساجد، آنچه در پی می‌آید نخست نگاهی کوتاه به کارکردهای اساسی مسجد در طول تاریخ و در پایان پیشنهادهایی برای احیای آن کارکردها در دوران معاصر است که امید است با لطف خداوند هستی و همدلی همگان میسر گردد و با احیای آن کارکردها، از مساجد این موهبت بزرگ الهی متناسب با دوران معاصر، به خوبی بهره گرفته شود. ان شاء الله.

۱ . مسجد پایگاه عبادت و تهذیب

اگرچه آسمان‌ها و زمین و هر چیزی که پرتوی از حیات و حرکت دارد، متعلق به خداوند است و آن چنان که قرآن کریم می‌فرماید:
مشرق و مغرب حوزه اقتدار ذات پروردگار بوده و هر جا که رو کنیم خدا روبروی ما است، (ولله المشرق والمغرب فاینما تولوا فثم وجه الله)^۱

---

¹ . سوره بقره: آیه ۱۱۵ .

و به قول امام علی علیه السلام جهان با همه گستردگی‌اش مسجد و عبادتگاه دوستداران حضرت حق است و هیچ محدودیتی از نظر زمان و مکان و جهت برای عبودیت و پرستش خداوند وجود ندارد. مع ذلك مسجد قداست، ویژگی و آداب مخصوص به خود را دارد.

نامگذاری مکان‌های مقدس عبادی از سوی خداوند و مسلمانان به مسجد، اشارتی بس زیبا به یکی از نقش و کارکردهای بی‌بدیل آنها دارد؛ کارکردی که معنی آیه کریمه «**ما خلقت الجن و الانس الا ليعبدون**»^۲ را تحقق می‌بخشد. هدف آفرینش آدمی را میسر می‌سازد و زمینه تعالی به مقام خلیفه الهی را فراهم می‌نماید.

مگر نه آن است که پیمودن مراتب سلوک تنها در پرتو عبادت و عبودیت میسر می‌شود و خلافت الهی فقط از مسیر تسبیح و تقدیس و بندگی حضرت حق به دست می‌آید. پیامبر صلی الله علیه و آله می‌فرماید: «**ما عبد الله بشی افضل من المشی الی بیته**»^۳.

براساس آموزه‌های روایی، مسجد محبوب‌ترین مکان زمین نزد خدا، ریاض جنت^۴ و میهمانسرای خداوند است، مؤمنان زائران آن و خداوند مزوریش و براساس حقوق زیارت زائر خویش را گرمی می‌دارد؛ فرشتگان بر درب آن می‌نشینند و منتظران نماز در آن را در حال نماز و عبادت به حساب می‌آورند. زمین نیز با فرود آمدن گام‌های مسلمانانی که به سوی مسجد گام بر می‌دارد و با او همدل و همنوا گشته،

^۲ . سوره ذاریات: آیه ۵۶ .

^۳ . بحارالانوار: ج ۱۰ ، ص ۱۰۶ .

^۴ . کنز العمال: ج ۷ ، ص ۶۴۸ ؛ «احب البلاد الی الله، خیرالبقاع المساجد، ریاض الجنه».

تسبیح حق را نثار صاحب قدم می‌کند. شاید به همین دلیل تعلق قلبی به مساجد موجب افزون شدن محبوبیت می‌گردد.^۵

پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله نماز جماعت در مسجد را یکی از مواهب الهی به خود ذکر می‌کند و در روایات رفتن به مسجد جهاد و روندگان به مسجد برخوردار از برات آزادی از آتش جهنم معرفی شده‌اند.^۶

ولی نمازگزاردن در خانه و عدم حضور در مسجد، ترك سنت پیامبر و موجب گمراهی دانسته شده است.^۷

شاید آیه کریمه «ان المساجد لله فلا تدعوا مع الله احدا»^۸ نیز با پرهیز دادن آدمیان از رویکرد به مسایل مادی در مساجد، می‌خواهد این کارکرد بی‌بدیل را تثبیت کند و اخلاص و یگانه شدن آدمیان برای خدا را پی گیرد.

آری مسجد مجمع و کنگره انسانی و جلوه حضور و تبلور مشارکت مردمی و مظهر اقتدار ملی - دینی است. مسجد سنگر تجدید قوا و بازیابی آرامش خاطر و محفل به خود پرداختن و پیراستگی از وابستگی‌های دنیایی است. ارتباط انسان و خدا در مسجد چنان اوج می‌گیرد که به یقین «ادعونی استجب لکم» تحقق می‌یابد.

امام صادق علیه‌السلام می‌فرماید: «هر کس اراده برآورده شدن حاجت خویش را دارد، با تقدیم صدقه و خوشبو نمودن خویش، به مسجد رفته حاجت خویش را از خداوند طلب کند که برآورده خواهد شد».^۹

⁵ . بحارالانوار: ج ۸۲ ، ص ۳۶۷ .

⁶ . کنز العمال: ج ۷ ، ص ۵۵۷ .

⁷ . سنن نسائی: جج ۲ ، ص ۱۰۹ .

⁸ . سوره جن: آیه ۱۸ .

⁹ . بحارالانوار: ج ۸۲ ، ص ۳۶۱ .

برابر روایات حضور در مسجد، همنشینی با ملائک است.^{۱۰}
آری مسجد مناسب‌ترین مکان برای بازگشت به سوی خدا، توبه
و استغفار بوده و هست. داستان ابالبابه و ستون توبه در مسجد نبوی
اشارتی بس بلیغ به این کارکرد بسیار مهم مساجد دارد که از ذکر تفصیل
آن خودداری می‌شود.

یکی از آثار مهم ارتباط انسان و خدا، آرامش روح و روان آدمی
است که گمشده کنونی عصر تکنولوژی و ارتباطات است. در این راستا
آرامش بخشی مساجد نکته‌ای در خور توجه است که در برخی از
روایات بدان اشارت شده است.

افزون بر آن، آثار مبارک، حضور در مسجد در اوقات مختلف
نماز، چنان بر جان آدمی تأثیرگذار است که فضایل بسیاری را برای آدمی
رقم می‌زند. در این راستا، در پایان این بخش، به یک روایت از
پیامبر گرامی اسلام صلی‌الله‌علیه‌وآله بسنده می‌شود:

«من صل الفجر في جماعة، ثم جلس يذكر الله عزوجل حتى تطلع

الشمس

كان في الفردوس سبعون درجة، بعد ما بين كل درجتين كحضر الفرس الجواد
المضمر سبعين سنة و من صلى الظهر في جماعة، كان له في جنات عدن

خمسون

درجة، بعد ما بين كل درجتين كحضر الفرس الجواد خمسين سنة و من صلى
العصر

في جماعة، كان له كاجر ثمانية من ولد اسماعيل كلهم رب بيت يعتقهم و من
صلى

المغرب في جماعة، كان له كحجه مبروره و عمره مقبوله، و من صلى العشاء
في

جماعة، كان له كقيام ليلة القدر».^{۱۱}

¹⁰ . کنز العمال: ج ۷ ، ص ۵۸۰ .

¹¹ . وسائل الشیعه: ج ۸ ، ص ۲۸۸ .

۲ . مسجد، دانشگاه بزرگ علمی - تربیتی دین

از آن هنگام که پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله برانگیخته شد تا با تزکیه و تعلیم کتاب و حکمت جهالت و ظلم و ستم را برافکند، مسجد را به دانشگاه گسترده‌ای بدل نمود که در آن مسلمانان در مراتب مختلف به آموختن و فراگیری قرآن و علوم اسلامی پرداخته و با سلوک و عبادت به کمال والای انسانی دست یابند.

تلاوت قرآن و بازخوانی آیات وحیانی بر مردمان و ارائه آموزه‌های اخلاقی مسجد را به دانشگاهی بی‌نظیر بدل نمود که هدف آن تنها تبیین برخی مفاهیم و آموزش برخی اصطلاحات نبود، بلکه هدف آموزش‌های آن، انسانی‌سازی و در يك جمله، پرواز دادن انسان از محیط خاک به مقام قرب و لقای خدا بود.

تاریخ نشانگر آن است که جلسات آموزشی پیامبر در مدینه از چنان جاذبه‌ای برخوردار بود که نمایندگان قبیله ثقیف از دیدن آنها یکه خوردند، از کوشش مسلمانان در فرا گرفتن احکام و معارف، انگشت تعجب به دهان گرفتند.

این نقش و کارکرد همچنان تا آغاز قرن چهارم اسلامی ادامه یافت. زیرا تا آن تاریخ غالباً مساجد در غیر اوقات نماز، حکم مدارس را داشت. اگرچه پس از آن تاریخ با ساخت مدارس و مراکز آموزشی به تدریج آموزش‌های رسمی به آن مراکز منتقل شد ولی مساجد همچنان تعلیم و تعلم قرآن، حدیث و معارف اسلامی را از راه خطابه و منبر ادامه دادند.

نکته بسیار جالب و قابل توجه آن است که در روایتی که به اسانید متعدد از شش تن از امامان، نقل شده است، یکی از وظایف و کارکردهای مهم مسجد، ارائه علم مستطرف یا مستطرف یعنی دانش نفیس و نو معرفی شده است. علامه مجلسی علم مستطرف را دانستن بدیع و معرفتی که برای افراد تازه و طریف است، معنا نموده است.

افزون بر آن در این روایت دستیابی بر آیات محکم قرآن یا دانش اصول عقاید و استماع سخنانی که او را به سوی هدایت راهنمایی نموده یا از ضلالت و گمراهی باز می‌دارد، از مواهب، فوائد و آثار حضور در مسجد بیان شده است.^{۱۲}

براستی مگر نه آن بود که پیامبر آیات را در مسجد برای مردم تلاوت می‌فرمود و هرگاه دو حلقه تفقه و تعلم در يك سو و در سوی دیگر حلقه ذکر و دعا را در مسجد می‌دید، بی‌درنگ به حلقه نخست می‌پیوست و می‌فرمود: «من برای آموختن می‌عوث گشته‌ام!».

در روایات ثواب رفتن به مسجد برای تعلیم و تعلم برابر حج و عمره کامل و تام ذکر شده است.^{۱۳} نقش مسجد در تربیت اخلاقی نیز به گونه‌ای است که در روایات به کارکرد مهم مصون‌سازی آدمی در برابر گناه توسط مسجد تصریح شده است: «و من دخل المسجد امنت جوارحه ان

12 . «من اختلف الى المسجد اصاب احدی الثمان: اخا مستفادا فی الله او علما مستطرفا، او آیه محکمه، او بسمع کلمه تدله علی هدی، او رحمة منتظره، او کلمة ترده عن ردی او یترك ذنبا خشیه او حياء». هرکس به مسجد همواره رفت و آمد نماید به هشت فایده دست می‌یابد: به برادری دینی و قابل استفاده یا به دانشی نفیس و طرفه یا آیتی محکم یا شنیدن سخنی که او را به سوی نیکی هدایت نماید یا رحمتی مورد انتظار یا سخنی که او را از زشتی یا از گناه به خاطر خشیت الهی یا حياء باز دارد. وسایل الشیعه: ج ۵، ص ۱۹۷.

13 . بحارالانوار: ج ۱، ص ۱۸۵.

یستعلمها فی المعصية»^{۱۴}

تشکیل کتابخانه در مسجد و فراهم ساختن زمینه مطالعه و پژوهش کارکرد معرفت آموزانه دیگر مساجد است که خوشبختانه تا هم‌اکنون اگر چه در حد ضعیفی ادامه یافته است. بدون تردید کارکرد آموزشی مسجد فقط از طریقی معارفی که در مسجد آموزش داده می‌شود و با علم حصولی دریافت می‌گردد، محقق نمی‌شود، بلکه با آمادگی‌های روح که فضای معنوی و ملکوتی مسجد فراهم می‌سازد، می‌تواند از طریق کشف و شهود با علم حضوری نیز تحقق یابد؛ براین اساس مجاورت مسجد الحرام، مسجد نبوی و مساجد مهم دیگر چون مسجد کوفه و مسجد سهله و اعتکاف در مساجد دیگر از سوی برخی از ارباب معرفت پی‌گرفته می‌شد.

۲ . مسجد، مرکز اصلی‌ترین تشکیلات حاکمیت سیاسی

به اعتراف همه پژوهشگران تاریخ، پیامبر با بنای مسجد مقدس نبوی، در حقیقت بنیان مرکزیت تشکیلات سیاسی خود را بر نهاد و به تعبیر برخی از پژوهندگان تاریخ، اساسا پیامبر تلاش سیاسی تشکیل حکومت خود را با ساختن مسجد آغاز نمود. پس از آن نیز همواره مسجد بارزترین مرکز تحقق آیه کریمه «**و شاورهم فی الامر فاذا عزمتم فتوکل علی الله**»^{۱۵} بود. آری پیامبر اغلب شورای عالی سیاست‌گذاری کلان و خرد حکومت مقدس خویش را در مسجد تشکیل می‌داد و بدینسان بود که برتری سیاست‌های بنیاد شده

¹⁴ . بحارالانوار: ج ۷۰ ، ص ۲۲ .

¹⁵ . سوره آل‌عمران: آیه ۱۵۹ .

بر فضای ملکوتی مسجد را به همگان آموخت و الگویی بی‌نظیر برای همیشه تاریخ در اداره امور مردم پی‌نهاد. متون تاریخی را بنگرید، در طول دوران خلفا و به ویژه پس از قتل خلیفه سوم مردم در مسجد اجتماع نموده و با ذکر فضایل امام علی علیه‌السلام، به درب خانه آن حضرت هجوم آورده تا با او بیعت کنند.

بدون شك شکل‌گیری و هدایت انقلاب اسلامی از مساجد یکی از مصداق‌های روشن پیروی از آن اسوه حسنه و بی‌همانند است؛ امام خمینی رهبر فقید انقلاب اسلامی و بنیانگذار جمهوری اسلامی چه زیبا و جامع به این کارکرد مهم مسجد اشاره فرموده‌اند:

«مسجد محلی است که از مسجد باید امور اداره بشود. این مساجد بود که این پیروزی را با رأی ملت ما درست کرد».^{۱۶}

اهمیت سیاسی مساجد به گونه‌ای است که امام خمینی در سخنی دیگر می‌فرماید: «پیروزی ما برای اداره مساجد است؛ مراکزی که مراکز بسط حقیقت اسلام است، بسط فقه است و آن مساجد است».^{۱۷}

گفتنی است اداره امور سیاسی از مساجد، اصول، ساختار تشکیلات اهداف، متد و روش‌های ویژه و خاصی دارد که با حاکمیت‌های دیگر تفاوت‌های چنان بنیادین را رقم می‌زدند که می‌توان گفت: تشابه آنان در اطلاق واژه حکومت بر همه آنها است و بس.

براستی خدا محوری، خدمت‌رسانی صادقانه به مردم، ایجاد امنیت واقعی، رعایت حقوق، ساده زیستی و پرهیز از تکلف، قاطعیت براساس فرمان الهی، اعتمادسازی و ایثار کجا و ثروت مداری و زور محوری کجا؟

¹⁶ . صحیفه نور: ج ۱۲ ، ص ۲۳۰ - ۲۳۴ .

¹⁷ . صحیفه نور: ج ۱۲ ، ص ۲۳۰ - ۲۳۴ .

اکنون نیز نمی‌توان مصداقی زیباتر از مساجد برای تحقق دقیق مردم‌سالاری دینی و تعامل دولت و ملت یافت!
گفتنی است در نظریه‌های سیاسی معاصر که پشتوانه اصلی و بنیادین حکومت‌ها، مردم معرفی می‌شوند، مسجد به عنوان همایش و گردهمایی دائمی روزانه مسلمانان یکی از مراکز اصلی قدرت سیاسی جوامع اسلامی است که متأسفانه به این نقش و کارکرد عظیم توجهی در خور و متناسب مبذول نشده است.
گفتنی است انجام امور حسبه که هم‌اکنون بخشی از وظایف شهرداری، نیروی انتظامی و دادستانی را در بر می‌گیرد در مسجد صورت می‌گرفت و محتسب برای رسیدگی به این امور در مسجد جامع شهر حضور می‌یافت.

۴ . مسجد جایگاه قضاوت و گسترانیدن عدالت

برپا داشتن مردمان به عدالت یکی از مأموریت‌های اصیل پیامبران بوده است. برهمن اساس در زمان پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله رسیدگی به بسیاری از مسایل حقوقی در مسجد صورت می‌پذیرفت. این سنت در دوره خلفا نیز ادامه یافت. دکه القضاة مسجد کوفه که کیفیت حضور امام علی علیه‌السلام در آن نیز قابل توجه بوده است، شاهد و یادآور قضاوت‌های عدالت محور و شگفت‌انگیز امام علی علیه‌السلام بوده است.
در دوران‌های سپس‌تر، اگرچه به دلیل پیچیدگی‌های اجتاعی در این راستا فراز و نشیب‌های بسیاری طی شده است، اما باز هم کم و بیش این کارکرد مهم توسط مساجد ادامه یافته است. به عنوان نمونه در دوران

خلفای فاطمی و حکومت‌های مختلف عراق و دمشق قاضی القضاة در کنار مسجد جامع سکونت می‌یافت و در آن به رسیدگی امور قضایی و حقوقی می‌پرداخت.

۵ . مسجد ستاد فرماندهی جهاد و سنگر دفاع

در صدر اسلام تحریض مؤمنان برای حضور در جنگ و فراخوان لشکریان اسلام به سوی جهاد، بسیج عمومی مسلمانان برای جهاد با کفار، تشکیل شورای نظامی و طراحی و برنامه‌ریزی عملیات در مسجد صورت می‌پذیرفت و مسجد حرکت و تلاش آفرین بود. مسجد نه تنها به نقطه عزیمت جهاد، بلکه نقطه فرود آن نیز بوده است. پیامبر پس از بازگشت از جهاد نخست به مسجد رفته، پس از اقامه دو رکعت نماز به خانه خود می‌رفتند.

۶ . مسجد پایگاه بزرگ تمدن و فرهنگ اسلامی

در دوران نبوی انشاء شعر از سوی ادیبان مسلمان و اصلاح آن توسط پیامبر در مسجد صورت می‌پذیرفت و محفل ادبی برگرفته از آموزه‌های اسلامی، مسجد را به کانون رشد و تعالی ادب دینی بدل نمود. علاوه بر آن رویکرد مشتاقانه هنرمندان مسلمان به ثبت ذوق هنر دینی خود در معماری مسجد، این خانه‌های خدا را به مجلای هنر و تمدن زیبای مسلمانان بدل ساخته است و اکنون هیچ پژوهشگری نمی‌تواند بدون مراجعه به مساجد به مطالعه هنر اسلامی بپردازد؛ به همین جهت حفظ آثار هنری مسلمان نیز از طریق مساجد صورت پذیرفته است. براین اساس مسجد در طول تاریخ پایگاه وحدت دل‌ها برای

اسلامی کردن فرهنگ جامعه و عامل درك صحیح و تعمیق و رشد فرهنگ اسلامی در میان جوامع بوده است.

۷ . مسجد عامل بهبود ارتباطات اجتماعی

یکی از نقش و کارکردهای مهم مسجد در طول تاریخ، تنظیم، اصلاح و بهبود ارتباطات اجتماعی بوده است زیرا شکل‌گیری دوستی در فضای ملکوتی مسجد و تحکیم وحدت و همدلی آحاد يك محل با حضور در مسجد رقم می‌خورد. آشنایی با یکدیگر، در يك صف سر به سجده عبودیت حق نهادن، آشنایی با امکانات و مشکلات یکدیگر و تلاش برای حل آن نه تنها پیوندهای عمیق عاطفی را مستحکم می‌سازد، بلکه بر فضای کلی مناسبات اجتماعی تأثیری بس عمیق و نیکو می‌نهد. همگان می‌دانیم که دوست در شکل‌گیر شخصیت و سعادت آدمی بویژه در دوران جوانی و نوجوانی تأثیر اساسی دارد. در روایات یکی از حداقل‌های آثار رفتن به مسجد یافتن دوستی نیکو و الهی بر شمرده شده است.

آری مسجد حلقه اتصال خدا با مردم از يك سو و حلقه اتصال مردم با مردم از سوی دیگر و حلقه اتصال مردم با حکومت از سوی سوم است.

همه می‌دانیم که اکنون یکی از مشکلات کنونی جوامع بشری فقدان روابط، مناسبات صحیح اجتماعی است که می‌توان آن را در جوامع اسلامی از طریق مساجد درمان نمود.

۸ . مسجد، نماد حضور اجتماعی زنان

در عصر بعثت و در محیطی که وجود زن با دیدگاهی کژ اندیشانه، ننگ و عار تلقی می‌شد.^{۱۸} پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله افزون بر تلاش برای تغییر دیدگاه جهانیان با فراخوان زنان به حضور در مسجد و توصیه مردان به عدم ممانعت از حضور آنان، گام‌های نخستین فضاسازی لازم برای حضور و مشارکت اجتماعی زنان را برداشت. برخورداری زنان از تعالیمی که در مسجد ارائه می‌شد و پرسش‌هایی که از پیامبر می‌نمودند، سطح آگاهی‌های زنان را افزون ساخت و زمینه لازم برای احقاق حقوق واقعی زنان را فراهم ساخت و با محقق نمودن بیعت با زنان در مسجد، مشارکت اجتماعی زنان را برای جهانیان آشکار ساخت.

ضرورت احیای نقش و کارکردهای مساجد

اکنون که جامعه بشری پس از تجربه مکاتب و ایسم‌های بشری، از آنها طرفی نبسته و از شعارهای توخالی آنها خسته شده است و تلخ کامی فقدان معنویت را با عطشی التهاب آمیز، تجربه نموده و و همچنان با تشنه کامی در پی یافتن پاسخ پرسش‌های عمیق خویشتن است! اکنون که جامعه بشری در پی مناسبات نوینی است که ارتباط وی را با مبدا هستی برقرار ساخته و معاد او را در بهترین شکل ممکن رقم بزند، اکنون که چهره کریه فقر، آدم‌کشی، استثمار، استعمار، استحمار در قالب‌های نوین همچنان چالش بزرگ بشریت قرن معاصر است، اکنون که اکثر حاکمان جهان معاصر در زیر لوای شعارهای آزادی و حقوق بشر، عدالت را فدای

منفعت می‌کنند و ظالمانه بر مردم حکم می‌رانند، اکنون که در ظلمات فضای فرهنگی مبتنی بر سکس و خشونت، بشریت نیاز به بازگشت به خویشتن برای یافتن آرامش معنوی را به شدت احساس می‌کند، ضرورت احیای نقش و کارکردهای مختلف مساجد بیش از گذشته، محسوس می‌باشد. بنابراین احیای کارکردهای عظیم مساجد يك ضرورت انسانی اسلامی است و می‌تواند راه نجات بشریت معاصر باشد. بدین‌سان باید مساجد به همان کیفیت پیشین و در عالی‌ترین شکل ممکن مورد بهره‌برداری قرار گیرند و به عنوان مهمترین سنگر حفظ اسلام و انقلاب اسلامی در خدمت دین و ترویج و نشر معارف و فرهنگ غنی اسلام و پیام و رهنمودهای حیات بخش ائمه معصومین علیهم‌السلام و تأمین سعادت و ارتقای اندیشه و فرهنگ مسلمین و صیانت از دستاوردهای انقلاب و خون‌های شهیدان باشند.

راهکارهای احیای نقش و کارکردهای مساجد در دوران معاصر
برای احیای مجدد نقش و کارکردهای اساسی پیشین مساجد می‌بایست اقداماتی را در چهار حوزه ذیل، به اجرا گذاشت که فقط به آنها اشاره می‌شود:

الف: ساماندهی و مدیریت

۱. یکی از مشکلات اساسی کنونی، عدم وجود يك سازمان منظم برای سرپرستی تمامی امور مساجد است؛ زیرا وجود تشکیلات موازی که هر يك به نحوی در امور مساجد خود را دارای مسؤولیت و حق اعمال نظر می‌داند مشکلات بسیاری را ایجاد نموده است. براین اساس پیشنهاد

می‌شود «سازمان مساجد» تشکیل و سازمان اوقاف، وزارت ارشاد اسلامی، سازمان تبلیغات اسلامی و بسیج با هماهنگی این سازمان فعالیت‌های خود در مساجد را شکل دهند.

۲. تشکیل شورای عالی مساجد متشکل از رئیس جمهور، مدیر حوزه علمیه قم، وزیر فرهنگ و ارشاد، رئیس سازمان تبلیغات اسلامی، رئیس دفتر تبلیغات حوزه علمیه قم، رئیس شورای سیاست‌گذاری ائمه جمعه، رئیس سازمان ملی جوانان و رئیس سازمان مساجد و سه تن از ائمه جماعات موفق و آشنا به مسائل و مشکلات ائمه جماعات.

۳. ساماندهی، برنامه‌ریزی همه جانبه و مدیریت منظم امور مختلف مساجد.

ب: مسؤولان و کارگزاران مساجد

۱. تأسیس دانشگاه مسجد برای تربیت کادر مورد نیاز مساجد همچون امام جماعت، خادم، مبلغ، مودن و معلم قرآن کریم.
۲. تهیه و تدوین نظام‌گزینشی، آموزشی و خدماتی برای همه مسؤولان و کارگزاران مساجد و ارائه يك برنامه مداوم برای آنان.
۳. تهیه و تنظیم و پیش‌بینی و تأمین بودجه مناسب برای پرداخت حقوق افرادی که در مساجد به کار گمارده می‌شوند.
۴. بررسی وضع موجود کارگزاران مسجد و باز نشسته کردن کارگزاران پیر و از کار افتاده و جایگزین نمودن انسان‌های آموزش دیده به جای آنان.
۵. برگزاری اردو، همایش و کارگاه‌های آموزشی مقطعی برای

کلیه مسؤولین و کارگزاران مساجد.

ج : عمران، امور ساختمانی، بهداشت و هزینه جاری مساجد

۱ . تأسیس مساجد متناسب با جمعیت مناطق جدید و همچنین در میان راه‌های ارتباطی بین شهرها و در نظر گرفتن بودجه آن در هر سال در بودجه عمومی کشور.

۲ . توسعه فضای مساجد متناسب با توسعه فضای شهرسازی در کشور.

۳ . طراحی نقش‌های تپ در مساحت‌های مختلف مشتمل بر امکانات جانبی، متناسب با نیازهای جدید.

۴ . اختصاص بخشی از بودجه فرهنگی کشور به تأمین هزینه‌های مساجد در مناطق فقیرنشین.

۵ . توجه جدی به زیباسازی و نظافت، سرویس‌های بهداشتی، نور، وسایل گرمایشی و سرمایشی و تهویه مطبوع.

۶ . تأمین هزینه‌های جاری همچون آب و برق و گاز بویژه در مناطق فقیرنشین.

د : نهادینه ساختن نقش و کارکردهای مساجد به شکل قانونی

۱ . ضرورت تدوین قوانین و آئین نامه‌هایی که در آن بخشی از نقش‌های اجتماعی و مدنی به مساجد واگذار شود.

۲ . تدوین برنامه جامع آموزش قرآن در مساجد برای کلیه سنین و ایجاد کلاس‌های مختلف علمی در مساجد براساس یک برنامه دقیق متناسب با نیازهای جوانان برای بازگرداندن نقش آموزشی مساجد.

- ۳ . تجهیز کتابخانه‌ها و تشکیل نوارخانه و ارائه فیلم‌های آموزشی و لوح‌های فشرده قرآنی و دینی.
- ۴ . تشکیل شورای حل اختلاف در مساجد مرکزی هر محله، برای خاتمه بخشیدن به اختلافات محلی.
- ۵ . جمع‌آوری کمک‌های نقدی و غیرنقدی و تحت پوشش قرار دادن نیازمندان محلی، با هماهنگی کمیته حضرت امام قدس سره، بهزیستی، سازمان تأمین اجتماعی و ... .
- در پایان هشدار امام مسجدیان را بشنویم که فرمود:
«از فائتوم‌های آمریکایی نترسید، از خالی شدن مساجد بترسید!»
والسلام علیکم ورحمه‌الله و برکاته.